

Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

**Матеріали
XXIX наукової конференції
здобувачів вищої освіти**

Випуск 45

С Т А Т Т І

Одеса – 2023

УДК: 001:005.745

I – 90

Збірник містить **статті** окремих учасників **XXIX** наукової конференції здобувачів вищої освіти **«Історичний досвід і сучасність»**.

Редакційна колегія збірника:

Богданова І. М., докто педагогічних наук, професор,
Букач В. М., кандидат історичних наук, приват-професор,
Наумкіна С. М., доктор політичних наук, професор,
Сокаль М. А., кандидат філологічних наук, доцент,
Сухотеріна Л. І., доктор історичних наук, професор.

Відповідальний редактор – Букач В. М.

Друкується за рішенням Вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» від 25 травня 2023 року, протокол № 12.

(С) Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (м. Одеса), 2023.

(С) Букач В. М., упорядник, 2023.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ЯК ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКА ЦІННІСТЬ

Михайліченко А., Бакланова Н. М.

В умовах глобалізаційних процесів, змінних світових трендів, зумовлених новими викликами та загрозами, міжнародна взаємодія у сфері дотримання прав людини відіграє важливе значення. Сучасний стан культури прав людини у світовому співтоваристві характеризується неоднозначністю й суперечливістю. З одного боку, права людини майже одностайно визнаються цінністю загальнолюдської культури. Існує розгалужена система міжнародних стандартів та інституцій щодо їх регламентації й захисту. З іншого боку, повага до прав людини, їх дотримання, гарантування нівелюються та знецінюються в умовах сучасних міжнародних збройних конфліктів, катастроф техногенного характеру, зменшення матеріальних і природних ресурсів тощо. Шанобливе ставлення до широкого спектру проблем, безпосередньо пов'язаних із реалізацією зазначених прав, що мають універсальний характер, трансформувалося в одну з ключових ознак, властивих правовій державі, а також політичному устрою демократичного характеру. Філософсько-правовий аналіз становлення міжнародного права потребує дослідження його походження, оскільки це пов'язано з описом процесу формування його сутності. Міжнародне право еволюціонує й зародження його ідеї необхідно шукати саме в працях стародавньої філософії, що склала підґрунтя для виокремлення науки права в самостійну галузь знання взагалі та міжнародного права як системи зокрема. У різні часи проблему існування міжнародного права вивчали багато вчених: Гоббс, Пуффендорф, Гегель, І. Кант, В. Зорькін, Г. Трипель, С. Черниченко та ін. Історію розвитку міжнародного права ще на початку нашого століття детально дослідив В. Грабар, а Ф. Мартенс опублікував курс міжнародного права, який став на багато десятиліть загальновизнаним підручником не тільки у нашій країні, а й за кордоном. Однак, питання існування міжнародного права і на цей час викликає суперечки, а його вирішення є значущим, що підтверджує актуальність нашого дослідження.

Звернемося до наукових досліджень щодо предмета міжнародного права як загальнолюдської цінності. Існують значні розвідки вітчизняних і західних фахівців, які вивчали важливі питання досліджуваної тематики, зокрема: І. Деттер, Н. Камінська, І. Лукашук, В. Маргієв, Р. Мартирос'янц, В. Моравецький, Г. Морозов, М. Поточний, Ю. Сарвіро, Г. Тункін, С. Черниченко, О. Шibaєва, О. Шпакович тощо.

Досліджуючи питання цінності у праві, вважаємо, що слід розглянути способи її формування. На наш погляд, право існує на двох рівнях: перший рівень, який становить основу права, складають правовідносини і норми, що виникають безпосередньо на базі фактичних відносин, які склались у суспільстві; на другому рівні держава сама формує правові норми, на базі яких виникають правові відносини, що реалізують їх. У наукових розвідках, присвячених проблемі теорії держави і права, питання щодо формування права розглядається у сенсі правотворчості (тобто правової форми діяльності держави за участю громадянського суспільства), результатом якої є нормативно-правові акти. Варто зазначити, що право твориться не державою, а існує і розвивається з розвитком суспільних відносин. Будь-які, навіть термінологічні, посилення на правотворчість створюють враження про суб'єктивну природу процесу формування права, тобто маскують його об'єктивний характер. Якщо описати сутність права через його дві сторони – регулятивно-компромісну, яка забезпечує порядок, соціальне примирення, соціальну стабільність, і ціннісно-нормативну, яка забезпечує свободу, справедливість та рівність, то передусім саме через останню втілюються особливості суспільства. Еталоном оціночного мислення є міра свободи, рівності, справедливості. Будь-яка правова норма стає оцінкою типової повторюваної ситуації, зумовленої свідомою й вольовою поведінкою людей: чи відповідає ця ситуація свободі, справедливості, рівності, що утвердилися в правовій культурі етнічної спільноти. Оцінка допускає вибір: якщо відповідає – дістає підтримку й визнання, оскільки сприяє встановленню

правопорядку, через який забезпечуються право і свобода. Право є породженням не держави, а суспільства, адже процес його формування характеризується низкою принципів і ознак. Головними з них є тривалість цього процесу, його безперервність, поступовість, повторюваність, вирішальна роль суспільної практики, перевага правозакріплення перед правовстановленням.

Дефініція поняття «міжнародне право» містить такі визначення: по-перше, воно вступає у відносини з історично більш «старшим» національним (або внутрішньодержавним) правом, який має онтологічний характер; по-друге, воно співвідноситься в пізнанні з наукою про нього, юридичною дисципліною про міжнародне право, мова йде про гносеологічні відносини. Розглядаючи предмет із позиції існування цих двох видів, наше дослідження набуває характеру філософії міжнародного права. Якщо зазирнути в події, які вже відбулися за останні 30 років і відбуваються нині, то може здатися, що у відчаї вчених-міжнародників винна сама правова реальність [3, с. 48]. Як відомо, виділяють два види існування: безпосереднє (логіка буття) і те, що існує тільки в формі видимості (логіка сутності). Так само як існує відбите світло, сила (це поняття широко використовується як в природних, так і гуманітарних науках), самосвідомість, релігійний культ тощо, існує й міжнародне право. В абсолютній рефлексії – його феноменальність. Воно існує одночасно у двох вимірах права: формальному і моральному. Крім того, міжнародне право проявляється в двох площинах: з одного боку, міжнародні організації, наприклад ООН, вважають себе «нижчими» за право національної держави, підкреслюючи у своїх статутах той факт, що вони утворені договорами цих самих держав, з іншого – у певні моменти «підносяться» над будь-яким національним сувереном. У понятті міжнародне право виникає два напрями: дуалізм і нормативізм, які починають рефлексувати один в одного, тобто кожне, вважаючи себе вище, заперечує своє інше, і навпаки, заперечуючи себе, вважає (стверджує, створює і підтримує) свою власну протилежність. Проте на цьому процес не

закінчується. З нормативізмом відбувається те ж саме: він поділяється на «державників» і «міжнародників», і починається та ж сама «історія» – рефлексія цих протилежностей.

Як зазначають науковці, «міжнародне право – це той ідеал, що покликаний бути еталоном для національних правових систем» [2, с. 60]. Його реалізація відбувається, зокрема, і шляхом імплементації норм в національні правові системи, а ступінь запозичення міжнародно-правових норм внутрішніми законодавствами достатньо висока. Це не пряме свідцтво їх ефективності, а підтвердження справедливості, що втілюється в міжнародному праві, що дозволяє державам добровільно включати міжнародні норми у власні правові системи. У теорії ноосфери В.Вернадського зазначається, що поступово стає питання про перебудову біосфери на користь вільно мислячого людства, як єдиного цілого [1, с. 130]. Цей новий стан біосфери, до якого ми, не помічаючи цього, наближаємося, і є «ноосфера». Ряд умов становлення і існування ноосфери неможливо втілити в дійсність без тісної співпраці всіх народів на підставі міжнародного права, яке повинно стати міжцивілізаційним, відображати взаємодію та ідейну боротьбу різних релігій, ідеологій, правових систем, цінностей і прагнути до їх конструктивного синтезу. А синтез цих складових і буде правильним доказом переходу людства в сферу розуму – ноосферу. Назва «ноосфера» в цьому випадку не має принципового значення. Важливо інше – зміст цього стану, який означає наслідок переходу до дійсно загальної цивілізації, де право сили буде остаточно замінено міжнародним правом, яке повинне бути побудованим на підставі права всіх людей і кожної окремої людини на мирне і гідне життя.

У наш час особливого значення набуває проблема переліку загальнолюдських цінностей у міжнародній правозахисній діяльності на універсальному рівні, апеляція до них не тільки як до якихось суспільних (загальнолюдських) ідеалів, що міститься в основних міжнародно-правових документах універсального рівня, а й у повсякденній роботі договірних

органів щодо прав людини. Існують такі загальнолюдські цінності: життя; свобода та особиста недоторканність; свобода думки, совісті та релігії (включаючи свободу переконань); свобода дотримуватись своїх думок; рівноправність; рівноправність чоловіків та жінок. Цінність – це те особливе значення, яке надає людина чому-небудь. Ніщо саме собою не має цінності. Лише те, що людина виділяє із загальної маси завдяки здатності задовольняти ті або інші її потреби, перетворюється для неї в цінність. Цінність дає змогу людям задовольняти їх бажання, потреби, інтереси і змушувати докладати зусиль для їхнього досягнення, створення, збереження та примноження. Усе, що існує в світі, може перетворитися для людини в цінність або, навпаки, втратити її. Загальновизнаними можна вважати ті цінності, які мають значення для всіх людей без винятку в минулому, сучасному і майбутньому; а унікальними є цінності, що мають значення або для однієї людини, або для одного замкнутого колективу (соціальна група, клас, нація), або обмежені рамками культури однієї епохи чи регіону. Загальновизнані цінності можуть як об'єднувати, так і роз'єднувати людей, а загальнолюдські – переважно людей об'єднують. В основі культури лежать загальнозначущі цінності, а теза щодо загальнолюдської природи національних культур потребує уточнення. У формальному сенсі національні культури єдині, а в змістовному – унікальні. Держава і право як елементи національної культури у формальному сенсі – загальнозначущі цінності, а в матеріальному – унікальні. Останнім часом ключовими сферами у правозахисній діяльності на універсальному рівні, які враховують фундаментальні загальнолюдські цінності, є забезпечення та захист права на життя; права на свободу та особисту недоторканність; права на свободу думки, совісті та релігії; права на свободу дотримуватись своїх думок; права на рівноправність, на рівноправність чоловіків і жінок. Зазначені загальнолюдські цінності є своєрідними «точками тяжіння», що знаходяться в центрі основних сфер у правозахисній діяльності на універсальному рівні. Головною відмінністю загальновизнаних норм і принципів міжнародного

права, що становлять спільне міжнародне право, є їх широка просторова сфера дії, що охоплює всі країни і території без будь-яких винятків.

Отже, найбільш адекватною формою зовнішнього вираження (джерелом) норм загального міжнародного права (його загальновизнаних принципів та норм) є міжнародно-правовий звичай. Його головна перевага перед міжнародним договором полягає в тому, що він є первинним засобом вираження тих універсальних морально-правових цінностей, які сформувалися на підставі багатовікового історичного досвіду суспільних відносин, чим надали йому властивості, які залежать від політичної кон'юнктури. Визнання кожною національною державою цінностей та ідеалів, закріплених у загальновизнаних принципах та нормах міжнародного права, створення нормативних та інституційних механізмів їх реалізації на внутрішньодержавному рівні є основою для «діалогу цивілізацій» і, по суті, становить головний політико-правовий зміст процесу конституції.

-
1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії. Київ: Либідь, 2002. 608 с.
 2. Савчук К.О. Міжнародно-правові погляди академіка В. Е. Грабаря. Київ: ІДП НАНУ, 2003. 128 с.
 3. Тарасов О. В. Взаємовідношення теорії міжнародного права та загальної теорії права. *Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку*: короткі тези доповідей та наукових повідомлень республіканської науково-практичної конференції. Харків: НЮА України, 1995. С. 46 - 47.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА КРАЇН ЄС У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Котов К., Кривдіна І. Б.

Терористичні загрози не є новим явищем на європейському континенті, а держави – члени Європейського Союзу неодноразово переживали різні терористичні акти. Знання того, що в принципі немає жодної держави, яка в